



Animal Assisted Care in Chronic Diseases

Tuba Eryiğit^{1,a,*}, Ayşe Özkahraman^{2,b}

¹Istanbul Topkapı Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, İstanbul, Türkiye

²Osmangazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Eskişehir, Türkiye

*Corresponding author

Review

History

Received: 13/11/2023

Accepted: 17/12/2023

Copyright



This work is licensed under
Creative Commons Attribution 4.0
International License

ABSTRACT

Chronic diseases are one of the most important health problems that are increasing all over the world. Therefore, in the care management of chronic diseases, by making use of non-pharmacological treatment methods as well as pharmacological treatments; the quality of care needs to be improved. Animal assisted care practices are used as an alternative to pharmacological treatment for symptom management in chronic diseases, alleviating physical burden, increasing or improving the quality of life. It is one of the complementary and non-pharmacological treatment options used by health professionals, including nurses. It is seen that animal-assisted care practices, which are also included in the Classification of Nursing Interventions (NIC), are used in many chronic diseases such as respiratory diseases, cancer, dementia and stroke. In this review, the concepts and theories related to animal-assisted practices, mechanisms of action, the roles and responsibilities of nurses, and the use of animal-assisted practices in chronic diseases are emphasized.

Keywords: Chronic disease, complementary and integrative methods, nursing care

Kronik Hastalıklarda Hayvan Destekli Bakım Uygulamaları

Derleme

History

Received: 13/11/2023

Accepted: 17/12/2023

Copyright

Öz

Kronik hastalıklar tüm dünyada giderek artmakta olan en önemli sağlık sorunlarından biridir. Dolayısıyla kronik hastalıkların bakım yönetiminde farmakolojik tedavilerin yanında tamamlayıcı ve bütünlleştirici yöntemlerden de faydalanarak; bakımın kalitesini arttırmak gerekmektedir. Hayvan destekli bakım uygulamaları kronik hastalıklarda semptom yönetimi, fiziksel yükün hafifletilmesi, yaşam kalitesini yükseltme veya iyileştirme amaçlarıyla farmakolojik tedaviye alternatif olarak; hemşirelerinde içinde bulunduğu sağlık profesyonelleri tarafından kullanılan tamamlayıcı ve bütünlleştirici yöntemlerden biridir. Hemşirelik Girişimleri Sınıflandırmasında da yer alan hayvan destekli bakım uygulamalarının solunum hastalıkları, kanser, demans ve inme gibi birçok kronik hastalıkta kullanıldığı görülmektedir. Bu derlemede hayvan destekli uygulamalar ile ilişkili kavram ve kuramlar, etki mekanizmaları, hemşirenin rol ve sorumlulukları ile kronik hastalıklarda hayvan destekli uygulamaların kullanımına vurgu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hemşirelik bakımı, kronik hastalık, tamamlayıcı yöntem

^a tubahandemir@gmail.com

^b 0000-0002-8448-908X

^a aozaydin26@hotmail.com

^b 0000-0002-0507-4100

How to Cite: Eryiğit T, Özkahraman A (2023) Animal Assisted Care In Chronic Diseases, Cumhuriyet Nursing Journal, 7(2): 65-71, 2023

Giriş

İnsan-hayvan etkileşimi, insanlar ve hayvanlar arasında hem sağlığı hem de refahı pozitif yönde etkileyen karşılıklı, yararlı ve dinamik bir ilişkidir. Delta Birliği (Pet Partners- Amerika Birleşik Devletleri'nde tedavi hayvanlarının sertifikasyonundan sorumlu en büyük kuruluşlardan biri) tarafından "hayvan destekli tedavi/aktivite" veya "pet terapi"; hastaları duygusal, sosyal, fiziksel ve bilişsel olarak desteklemek veya iyileştirmek amacıyla insan ve hayvan etkileşimi temeline dayandırılan, belli özelliklere sahip hayvanlar ve belirlenen hayvanları yöneten sertifikalı kişilerden oluşan bir terapi ekibinin tedavi sürecinin bir kısmında dahil olarak uyguladığı tedavi yöntemi olarak tanımlanmıştır (AHA, 2014; Abate ve ark., 2011).

Literatür incelendiğinde pet terapide; kedi, köpek ve hamster (evcil hayvanlar), gine domuzu, keçi, tavuk, eşek (çiftlik hayvanları), yunus (deniz hayvanı), süs balıkları (akvaryum hayvanı), papağan (kakadular, afrika gri papağanı), at ve deve (lama) gibi canlı hayvanların (Ernst 2014). Yanında; Sony robot köpeği AIBO, NeCoRo kedi, Justo kedi, PARO robot gibi robot simülasyonlarının da pet terapi amacıyla kullanıldığı görülmektedir. (Demirağ ve Hintistan, 2019; Petersen ve ark., 2017; Jøranson ve ark., 2015).

Hayvan destekli uygulamalar asosyalite, özgüven eksikliği, iletişim bozuklukları, konuşma bozuklukları (O'Haire ve ark., 2014), saldırgan davranışların yönetimi (Ballarini, 2003), anksiyete, stres, depresyon, travma, madde bağımlılığı, gecikmiş psişik gelişim, davranış bozuklukları gibi psikiyatrik problemlerin tedavisinde (West, 2018), inme, multipl skleroz, demans, Alzheimer gibi nörolojik hastalıkların yönetiminde ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesinde (Yakimicki ve ark., 2019; Harper ve ark., 2015) kullanılmaktadır.

Hayvan destekli uygulamalara bağlı alerji, zoonotik hastalıklar ve uygulama sırasında kaza ve ısırıklar gibi bazı riskler söz konusudur (AVMA, 2022; Artz ve ark., 2017). Ancak bu riskleri önlemede uygulayıcılar için birtakım standartlar ve rehberler geliştirilmiştir (AAII, 2022). Bu rehberlerdeki adımlar arasında; el hijyeni uygulamaları, yaş, tür ve özellikler bakımından terapi için mizacı uygun hayvanların belirlenmesi, hayvanların sağlık kontrollerinin düzenlenmesi ve kontrolü, hayvanların uygun besin ile beslenmesinin sağlanması, terapi sürecinin takip edilmesi, çevresel temizliğin ve düzenin sağlanması, hasta ve hayvan için uygun ziyaret yerinin belirlenmesi gibi maddeler yer almaktadır (AVMA, 2022, Artz ve ark., 2017; Ballarini, 2003). Uygulayıcı hemşirenin bu maddeleri göz önünde bulundurarak hareket etmesi sürecin sorunsuz işlenmesi adına oldukça önemlidir.

Hayvan destekli uygulamaların hemşirelik bakımının ön planda olduğu rehabilitasyon, palyatif bakım, geriatri, psikiyatri ve pediatri farklı uzmanlık alanlarında iyileştirici yararlar sağladığı, bu bağlamda hemşirelik mesleği için farmakolojik tedaviye alternatif bir seçenek olabileceği belirtilmektedir (Buettner ve ark., 2011). 2004 yılından bu yana Hemşirelik Girişimleri Sınıflandırması' nda (Nursing

Interventions Classification-NIC) yer alan hayvan destekli uygulamaların, birçok ülkede hemşireler tarafından masaj gibi tamamlayıcı ve interaktif yöntemlerden biri olarak uygulandığı görülmektedir (O'Haire ve ark., 2014). Bu derleme kronik hastalıkların bakım yönetiminde hayvan destekli uygulamaların kullanımını incelenmek amacıyla yapıldı.

Hayvan Destekli Terapilere İlişkin Kavram ve Kuramlar

Hayvan destekli terapileri açıklayan kabul görmüş ve deneysel olarak desteklenmiş bir teorik çerçeve bulunmamaktadır. Hayvan destekli terapilerin insan sağlığı üzerindeki iyileştirici etkilerini temel alan bazı kavram ve kuramlarla ilişkilendirilerek açıklama yapılmaya çalışılmıştır (AVMA, 2022).

Biyofili Hipotezi

Hipotez, insan-hayvan etkileşiminin insanlar üzerinde sakinleştirici etki yaratması fikri temel alınarak; Edward Osborne Wilson tarafından 1984'de "*Biophilia*" isimli bir kitapta ilk defa açıklanmıştır (Banks ve ark., 2008). Biyofili, yaşama ve yaşayan sistemlere karşı duyulan sevgidir (Ballarini, 2003). Biyofili hipotezinde ise, insan ve insan dışındaki yaşayan sistemler arasında içgüdüsel bir bağ olduğu öne sürülmektedir (AVMA, 2022). Hipotez insanların bitki yetiştirme, evcil hayvanları besleme, yeşil ve doğal yaşamla iç içe olmaktan hoşlanma, hayvanat bahçelerini ziyaret etme; hatta bazen tehlikedeki bir canlıyı kurtarmak için kendi hayatlarını tehlikeye atma durumlarını da açıklamakla birlikte; doğal yaşama olan sevginin insanı ayakta tuttuğunu savunmaktadır (Ballarini, 2003).

Öğrenme Kuramı

Brickel tarafından 1985 yılında ortaya atılan öğrenme kuramında; hayvanların insanlar üzerinde antianksiyolitik yararlarının olduğu, hayvanlarla etkileşim sürecinde kişideki kaygı ve uyarılmayı azalttığı savunulmaktadır. Bu kurama göre etkileşim süreci içerisinde hayvanlar; insanların ağrı, sağlık kuruluşlarına gitme gibi endişe yaratan, hoşça gitmeyen bir uyarıyla karşı karşıya geldiğinde dikkatini dağıtarak, kişinin acı veren benzeri duygu ya da durumlarla daha kolay baş etmesini sağlamaktadır (Banks ve ark., 2008; Ballarini, 2003).

Psikoanalitik Kuram

Bu kuram; insanların dile getirmekte ve açıklamakta zorlandığı duygu, düşünce, durum, çatışma gibi olayları gerçek veya hayali hayvanlara yansıtarak anlatabildiklerini varsaymaktadır. Özellikle fiziksel engeli olan çocuklarda, yaşlılarda, üniversite öğrencilerinde, yetişkin veya adölesan psikiyatri hastalarında etkili olan bir teoridir (AVMA, 2022; Banks ve ark., 2008; Ballarini, 2003). Kuramın öncüsü Sigmund Freud'a göre psikanalizin amacı; insanların gördüğü bu hayvani figürleri anlamlandırarak korkutucu ve hastalık oluşturabilecek gerçekleri bilinçaltından ortaya çıkarmasını ve bunlara çözüm getirilebilmesini içerir (Beinotti ve ark., 2010).

Bağlanma Kuramı

John Bowlby ve Mary Ainsworth tarafından geliştirilen bu kuram, insanların kendileri için önemli kişilerle kurduğu veya kurmak istediği duygusal bağın nedenini açıklar. Kuramda öncelikle anne ve sırasıyla baba, büyükanne/büyükbaba, büyük kardeş ve diğer bakım vericiler gibi farklı bağlanma objeleri yerine koyulan insanlardan bahsedilmektedir. Bahsi geçen kişiler arasında kurulan duygusal anlamda güçlü bir bağ olduğu belirtilmiş; hayvanların da çocuklar için güven veren ve aynı zamanda çocukları sakinleştiren bir bağlanma objesi olduğu belirtilmektedir (Ballarini, 2003). Bu kurama göre hayvan destekli tedavilerde hayvanlar, çocuğun ilk bakım vereninden ayrılma stresini hafifletici bir öge olan “geçiş objesi” görevini üstlenmektedir (AVMA 2022). Geçiş objesinde, bir geçiş sürecini temsil ettiği için kalıcı bir bağ yoktur. Terapötik süreçte hayvanlar, tedavinin başlangıcında rahatlatıcı bir ortam yaratarak tedavi stresini azaltıcı etki gösterirler (AVMA, 2022; Banks ve ark., 2008).

Yeşil Terapi

Yeşil terapi kavramı; başta hayvan destekli terapi olmak üzere terapötik bahçecilik, tarım, egzersiz gibi birçok uygulamayı içeren karmaşık bir modeldir (Ballarini, 2003). Yeşil terapi kapsamında farklı birçok uygulama olmasına rağmen; temelde doğa ve insan sağlığı terimleri üzerinde durulmaktadır. Bu kavramı diğerlerinden ayıran sadece at, eşek, siğir, koyun, keçi, tavşan, domuz, tavuk, kedi ve köpek gibi çiftlik hayvanlarının kullanılıyor olmasıdır (Berget ve Ihlebæk, 2011). Bu yöntemde çiftliklerin ve tarımsal alanların insanların zihinsel ve fiziksel sağlığını desteklemek için kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca insanların sosyal ve eğitim alanlarının geliştirilmesi için çiftlik aktiviteleri yapılmakta; iyileşme için ise hayvanlarla etkileşime girmesi ve hayvanlara bakım vermeleri sağlanmaktadır (Beyce İncesazlı ve ark., 2016; Berget ve Ihlebæk, 2011). Terapi süresince hayvanları besleme, hayvanları ve ahırını temizleme, inekleri sağma ve hayvanlarla iletişim kurma ve bitkilerle ilişkili aktiviteler yapılmaktadır (Berget ve Ihlebæk, 2011; Ballarini, 2003).

Hayvan Destekli Terapinin Etki Mekanizmaları

Hayvan destekli terapilerin etki mekanizmasının temeli, hayvanların insanlar üzerinde yanıt oluşturan ve böylece iyi olmalarını sağlayan bazı mekanizmaları tetiklediği, çeşitli kimyasal reaksiyonları başlattığı düşüncesine dayanmaktadır (Ballarini, 2003).

Affektif-Duygusal Mekanizma

İnsan-hayvan etkileşimi sonucu oluşan bağlanma, en önemli ve güçlü olduğu düşünülen mekanizmadır. Etkileşim sonucu oluşan duygusal bağlanma ne kadar güçlü ise, bu bağlanmanın insan üzerindeki yararlı sonuçları da o kadar artmaktadır (AVMA, 2022). Başka bir deyişle; bu güçlü duygusal bağlanmayı gerçekleştirebilmiş insanda, adrenalin (epinefrin) ve kortikosteroid gibi stres hormonlarının salınması baskılanmakta, bu baskılanma ile arteriyel kan basıncının, nabız ve solunum hızlarının azaldığı görülmektedir. Bunun sonucunda yararlı

mekanizmaları harekete geçirilmiş olmaktadır. Mekanizmanın etki gösterdiği bir diğer durum ise enflamatuvar süreçlerdir. Stres durumunda adrenal korteksten salınan glikokortikoid hormonlar vücut savunmasını harekete geçirerek immünodepresif etki başlatmaktadırlar. Bu mekanizma antiinflatuar etki göstererek enflamatuvar reaksiyonu baskılar (AVMA, 2022; Buettner ve ark. 2011; Ballarini, 2003).

Psikolojik Uyarılma

İnsan-hayvan etkileşimindeki güçlü bağlanma; insanlardaki sosyal davranış ve ilişkisel mekanizmalara, kişilik ve bilişsel yönleri olumlu şekilde etki etmektedir. Bu mekanizmaya göre; psikolojik uyarının başlaması için kişinin bir hayvanın varlığını hissetmesi ve bağ kurması gerekmektedir; bu bağın kurulması sonucu kişinin bir hayvanın bakımına katılması veya bakımını üstlenmesiyle kişi kendi sorunlarından uzaklaştırmaktadır. Bakıma katılma sonucunda; kişinin evcil hayvanının beslenmesine dikkat etmesi sebebiyle kendi beslenme durumuna da dikkat etmesi gibi dolaylı etkiler de görülebilmektedir (AVMA, 2022; Buettner ve ark. 2011; Ballarini, 2003).

Oyun Mekanizması

Oyun mekanizması hayvan destekli uygulamaların en önemli kısımlarından birini oluşturmakla birlikte insanlarda destek ve tedavi amacıyla kullanılmaktadır. Buna göre birey bir hayvanla oynadığında veya hayvanın bir davranışına güldüğünde oluşan savunma mekanizması iyileşme potansiyelini arttırmaktadır (AVMA, 2022; Buettner ve ark. 2011; Ballarini, 2003). Oyun esnasında yapılan hareket ve egzersizle bireyin aktivitesi de artmaktadır. Bu nedenle oyun kavramı ‘en iyi spor salonu’ olarak tanımlanmaktadır (Anderson ve ark., 1992).

Fiziksel Mekanizma

Depresyon, yaygın gelişimsel bozukluk, beslenme bozukluğu ile fizik tedavi ve rehabilitasyona ihtiyaç duyulan hastalıklarda etkili olan bu mekanizmanın, at destekli tedavi (hippoterapi), yunus balıkları ile su oyunları (yunus terapisi) ve köpeklerle gezinti gibi farklı yöntemlerle gerçekleştirildiği görülmektedir (AVMA, 2022; Ballarini, 2003; Anderson ve ark., 1992). Affektif-duygusal mekanizmadaki bağlanma konusunda bahsedildiği üzere; hayvan destekli uygulamaların etkisi ile adrenalin (epinefrin) ve kortikosteroid gibi stres hormonlarının salınmasının baskılandığı, bu baskılanma ile arteriyel kan basıncının, nabız ve solunum hızlarının azaldığı, immünodepresif etki gösteren ve stres durumunda salınan glikokortikoid hormonların salınımının azalarak antiinflatuar etki ile enflamatuvar reaksiyonu baskılandığı belirtilmektedir (AVMA, 2022; Buettner ve ark., 2011; Ballarini, 2003).

Psikosomatik Mekanizma

Yapılan çalışmalarda psikolojik sağlığın fiziksel hastalıkların oluşumunu doğrudan etkilediği; fiziksel hastalıkların birçoğunun temelinde psikolojik bileşenler olduğu bildirilmektedir. Pet terapide kullanılan yukarıda bahsi geçen diğer dört mekanizma, bireylerde psikosomatik etki oluşturarak iyileştirici etkiyi ortaya çıkarmaktadır (AVMA, 2022; Ballarini, 2003; Anderson ve ark., 1992).

Hayvan Destekli Terapide Hemşirenin Rol ve Sorumlulukları

Hayvan destekli uygulamalar başta hemşireler olmak üzere hekim ve psikolog gibi diğer sağlık profesyonelleri tarafından da uygulanabilmektedir (Bulechek ve ark., 2013). Literatür, hemşirelerin hayvan destekli uygulamaları bakımevi, hastane veya ev ziyaretleri sırasında (Bulechek ve ark., 2013), bir ekip içerisinde (Burrows ve ark., 2008) veya bağımsız olarak tek başına (Castelli ve ark., 2001) uygulayabildiğini bildirmektedir. Bu bağlamda, hayvan destekli girişimler hemşirelik girişimleri kapsamında bağımsız olarak uygulanabilen bir müdahale yöntemidir. Nitekim hemşirelik bakımı planlanmasında kullanılan hemşirelik tanılama sistemlerinden biri olan Hemşirelik Girişimleri Sınıflaması (Nursing Interventions Classification-NIC)'nda; hayvan destekli terapiler "Hayvan Yardımlı Terapi" olarak ifade edilmektedir.

Son yıllarda, diğer uygulamalarla birlikte hayvan destekli uygulamaların bazı kronik hastalıklarda önemli yararlar sağladığı kanıtlanmış ve tamamlayıcı uygulamalar olarak da önerilmesi, hemşireler için hastaya tıbbi tedavi dışında farklı yöntemler sağlama konusunda seçenek oluşturmuştur (Castelli ve ark., 2001). Ayrıca hayvan destekli terapinin iletişimi kolaylaştırması, hastaların duygularını tanıma fırsatı vermesi, hastayı bir bütün olarak ve empatik bir şekilde görülmesini sağlaması açısından; hemşireler ve hastalar arasında bir iletişim aracı olarak kullanılabilmesi belirtilmektedir (Cevizci ve ark., 2009a).

Hemşirelerin uygulama öncesinde, sırasında ve sonrasında hasta birey ve kullanılacak hayvan açısından dikkat etmesi gereken hususlar ile belli rol ve sorumlulukları bulunmaktadır (Chumley, 2012; Ballarini, 2003). Sürecin güvenli ve etkili bir şekilde tamamlanması için hemşirelerin dikkat etmesi gereken hususlar ile rol ve sorumlukları aşağıda sıralanmıştır.

- Uygulama esnasında gelişebilecek beklenmedik durumlar için iletişim becerilerini geliştirmeli ve bu konuda ortaya çıkabilecek olumsuzluklar ve ani durumlar için ön çalışmalar yapılmalıdır.
- Uygulama öncesi hazırlık aşamasında, uygulama sırası ve sonrasındaki hemşirelik girişimlerini önceden planlamalıdır.
- Uygulama öncesi hastanın alerjileri ve hayvan fobisi olup olmadığı mutlaka sorgulanmalıdır.
- Uygulama öncesi hastanın onamı alınmalıdır.
- Uygulama esnasında gelişebilecek acil durumlarda uygulamayı sonlandırabilmelidir (Ballarini, 2003).
- Enfeksiyon riskini engellemek veya en aza indirmek için hastaları ve diğer sağlık ekibini el hijyeni konusunda desteklemeli ve eğitmelidir.
- Hayvan seçimi konusunda hastaların bireysel özelliklerini dikkate almalı ve uygulama sürecinde hayvanın sürekliliğini sağlamalıdır.
- Hayvanların sağlık kontrollerinin ve aşılarının veteriner hekim tarafından yapılmış olmasına dikkat etmelidir.
- Hayvanın uygulama için hazırlığı, beslenmesi ve uygulaması yapılacak alanın temizliğinin planlanmasını ve kontrolünü sağlamalıdır (Chumley, 2012).
- Hayvan destekli uygulamalar esnasında zoonotik hastalıklar, alerji, kaza ve ısırıklar gibi birtakım riskler mevcuttur. Bunların önüne geçebilmek için hazırlanan standartlar ve rehberler hakkında bilgi sahibi olmalıdır (AVMA, 2022; AAII, 2022).

Kronik Hastalıkların Yönetiminde Hayvan Destekli Uygulamaların Etkileri

Kardiyovasküler Hastalıklar

Literatürde kardiyovasküler hastalıkların önlenmesi (Delta Society, 2009) ve hastalıkların yönetiminde (Cirulli ve ark., 2011; Coakley ve Mahoney, 2009; Cole ve ark., 2007) hayvan destekli terapinin sağlık sonuçlarını iyi yönde etkilediği kanıtlanmıştır. İsveç'te 39.995 katılımcının dahil edildiği kapsamlı çalışmada, evcil hayvan sahibi olmayanların evcil hayvan sahibi olan bireylere göre kardiyovasküler hastalık, yüksek kan basıncı, diyabet ile ilişkili daha sık semptom ve/veya zorluk bildirdiği saptanmıştır (Cirulli ve ark., 2011). Kalp yetmezliği olan hastalarda köpek destekli ambulasyon üzerine yapılan bir başka çalışmada; yöntemin güvenli ve etkili olduğu, hastanede kalış süresini azalttığı ve böylece bakım maliyetlerini düşürmede etkili olduğu bildirilmiştir (Coakley ve Mahoney, 2009). Evcil hayvan terapisi üzerine yapılan başka bir çalışma sonucunda benzer şekilde kan basıncında ve kalp atış hızında önemli ölçüde azalma saptanmıştır (Cole ve ark., 2007). On iki yıllık bir takip çalışmasına göre, köpek sahibi olan bireylerin daha düşük kardiyovasküler hastalık riski olduğu ve genel popülasyonda düşük ölüm oranıyla ilişkili olduğu belirtilmiştir (Edwards ve Beck, 2002).

Kanser

Literatür incelendiğinde kanser hastalarında özellikle psikolojik sorunların yönetiminde etkili olduğu kanıtlanan (Ernst, 2014; Esteyes ve Stokes, 2008; Gagnon, 2004) hayvan destekli terapinin; fizyolojik etkileri üzerine kanıtların (Castelli ve ark., 20011; Gagnon, 2004) sınırlı olduğu görülmektedir (Orlandi ve ark. (2007) Kemoterapi uygulanan geriatric hastalarla yaptıkları deneysel bir çalışmada, köpekle yapılan hayvan destekli terapinin hastalarda depresyonu azaltmada fayda sağladığı bildirilmiştir. Başka bir çalışmada bu yöntemin radyasyon tedavisi alan yetişkin kanser hastalarında tedavi ilişkili anksiyeteyi azaltmada yararlı olduğu belirtilmiştir (Ernst, 2014).

Huzurevinde yaşayan kanser hastalarıyla yapılan bir çalışmada ise terapi köpekleri ile verilen destek sonucunda, bireylerin stres düzeylerinde azalma olduğu ve yaşam kalitelerini arttırdığı bildirilmiştir (Esteyes ve Stokes, 2008). Pediatrik onkoloji servisinde köpek desteğiyle yapılan terapi çalışmasında; uygulamanın karmaşık bir süreç içerisinde yapılmasına rağmen, çocukların uygulamayı yalnızca dikkat dağıtıcı ve eğlenceli bir şeyle ilişkilendirdiği bu anlamda uygulamanın bu grup çocuklar üzerinde sağlığı geliştirmede yarar sağladığı bildirilmiştir (Cevizci ve ark., 2009a). Yine onkolojik tedavi alan çocuklarda hayvan destekli terapinin uygulandığı ve etkililiğinin araştırıldığı bir başka çalışmada; çocukların hastane ortamına daha iyi adaptasyon sağladığı, ayrıca iştah artışı, ağrıda hafifleme, invaziv prosedürlerin kabulü, artan iyilik hissi, daha az acı çekme ve motivasyonda artış bildirilmiştir (Gagnon, 2004).

Psikolojik ve Psikiyatrik Hastalıklar

Yaşlılarda uygulanan hayvan destekli terapinin anksiyete düzeyini azalttığı (Holleman ve ark., 2016; Gustafsson ve ark., 2015) çevreye olan ilgilerini artırdığı (Gustafsson ve ark., 2015), yaşlıların daha mutlu olmalarını sağladığı (Gustafsson ve ark., 2015), yaşam kalitelerinin arttığı (Holleman ve ark., 2016; Gürbük, 2010) görülmüştür. Demans hastası olan yaşlılarda ise hayvan destekli terapi; yaşlıların anksiyetesini hafifletmiş, kaygı ve üzüntüsünü azaltmış (Harper ve ark., 2015; Karayağız Muslu ve Conk, 2011; Johnson ve ark., 2008) motor aktivitelerini artırmış (Harper ve ark., 2015), olumlu duygulara ve yaşam kalitesinin artmasına yol açmıştır (IAHAIO, 2022; Hediger ve ark., 2019; İncesazlı ve ark., 2016; Harper ve ark., 2015; Jøranson ve ark., 2015; Johnson ve ark., 2008). Bu kapsamda hayvan destekli terapilerin doğrudan psikolojik mekanizma üzerinde, dolaylı olarak ise affektif-duygusal, oyun, psikosomatik ve fiziksel mekanizma yoluyla etki ettiği görülmektedir. Aynı zamanda psikiyatrik hastalıklar üzerine hayvan destekli terapi araştırmalarının daha çok bilişsel fonksiyon bozukluğu olan yada bakım evinde kalan yaşlılarda yapıldığı görülmekle birlikte çocuk, genç ve yetişkin popülasyonda kanıtlara ulaşılmamaktadır. Yapılan çalışmaların daha çok demans ve Alzheimer gibi görülmekle sıklığı daha ileri yaşlarda artan hastalıklar üzerine odaklandığı, bu nedenle yaşlı popülasyonunda yapılan çalışmaların yoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu nedenlerle hemşireler tarafından her yaş grubunda görülen psikiyatrik hastalıkların yönetiminde hayvan destekli terapinin kullanılıp kullanılmayacağına ilişkin kanıtlara ihtiyaç duyulmakta, konu hakkında araştırmaların yapılması önerilmektedir.

Yeti Kayıpları, Otizm ve Rett Sendromu

Afazili hastalara rutin tedavi süreci sonrasında uygulanan köpek destekli terapinin; stres düzeyini azalttığı, hastaların terapi seanslarında daha motive olmalarını sağladığı rapor edilmiştir (Kårefjård ve Nordgren, 2018). Yeti kayıplarında uygulanan canlı köpekle terapinin sözlü ve sözsüz iletişimi belirgin düzeyde arttırdığı ifade edilmektedir (Krause-Parello ve Kolassa, 2016). Günlük yaşam aktivitelerini gerçekleştirmede büyük sıkıntılar yaşayan otizm ve Rett sendromlu bireylere uygulanan yunus terapisi ve kedi-köpek destekli pet terapinin; bu hasta grubunda sağlık davranışlarında iyileşmeler görüldüğü ve yaşam kalitelerini arttırdığı görülmektedir (Kruger ve Serpell, 2010). İnme sonrası hippoterapi uygulanan hastalarda; uygulamanın yürüyüş eğitiminde olumlu etkileri olduğu kişilerin yürüyüş ve adımlarındaki asimetri oranının azaldığı belirtilmiştir (Lasa ve ark., 2015). Nörorehabilitasyon amaçlı hayvan destekli terapinin hastaların sosyal işlevselliğini arttırdığı, aynı zamanda stres ve kaygı düzeylerini azalttığı (Lee ve ark., 2014) motivasyon ve memnuniyet düzeylerini arttırdığı bildirilmiştir (Libin ve Cohen-Mansfield, 2004). Değerlendirilen çalışmalar doğrultusunda yeti kayıpları, otizm ve Rett sendromu durumlarında hayvan destekli terapinin oyun mekanizması üzerinden etki gösterdiği görülmektedir.

Solunum Sistemi Hastalıkları

Evcil hayvan terapisi uygulamalarının hastanede yatan hastaların fizyolojik, davranışsal ve duygu durum deneyimlerini ve bunların sonuçlarını nasıl etkilediğini belirlemek amacıyla 59 hasta ile yapılmış bir çalışmada; terapi sonrası hastalarda ağrı şiddeti, solunum hızı ve olumsuz ruh hali durumlarında önemli ölçüde azalma olduğu ve algıladıkları enerji düzeylerinde artış meydana geldiği rapor edilmiştir (Lucia ve Messina, 2016). Köpeklerin yalnızca duygusal anlamda yardımcı olmadığı, aynı zamanda fiziksel aktivitenin artması konusunda da yardımcı olduğu; şiddetli kardiyak veya pulmoner bozukluğu olan hastalarda nefes almayı güçlendirmek için kısa mesafe yürüyüşleri ile günlük yürüme hedefini gerçekleştirmeye katkıda bulunabileceği belirtilmiştir (Burrows ve ark., 2008). Akciğer nakli olan hastalarda uygulanan hayvan destekli tedavi sonrası hastaların devam eden önemli tıbbi komplikasyonları olsa bile uygulamanın hastanede kalış sürelerini olumlu yönde etkilediği belirtilmiştir (Macaulay, 2006). İnme geçiren hastalara uygulanan köpek destekli uygulama sonucunda; hastalarda solunum fonksiyonu değişkenlerinde değişimler gözlenmiş ve pulmoner fonksiyonlarında (bir saniyedeki zorlu ekspiratuar hacim, maksimum ekspiratuar basınç, tepe ekspiratuar akış, maksimum inspiratuar basınç) önemli bir artış olduğu rapor edilmiştir (Matuszek, 2010). Solunum sistemi hastalıkları ile yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde; hayvan destekli uygulamaların başta fiziksel mekanizma olmak üzere, psikosomatik ve affektif-duygusal mekanizmalar üzerinden etki gösterdiği görülmektedir.

Böbrek Yetmezliği

Literatürde böbrek yetmezliğinde hayvan destekli terapinin etkilerini inceleyen yalnızca bir çalışmaya ulaşılmıştır. Bu çalışmada diyaliz tedavisi sırasında köpek ile uygulanan hayvan destekli terapi programına katılan hastaların serotonin ve oksitosin düzeylerinde artma yönünde bir eğilim olduğu belirtilmiştir (O'Haire ve ark., 2014).

Sonuç

Hayvan destekli uygulamaların kardiyak ve pulmoner hastalıklar, kanser, demans ve böbrek yetmezliği gibi birçok kronik hastalık süreçlerinde farklı şekillerde uygulanarak, farklı etki mekanizmaları üzerinden sağlık sonuçlarını iyileştirdiği görülmektedir. Kronik hastalık bakımında kritik konumda yer alan hemşirelerin bu karmaşık süreci yönetmek adına; farklı bakım uygulamaları hakkında farkındalık kazanması ve bu uygulamaları hemşirelik girişimlerine entegre edebilmesi gerekir. Nitekim hayvan destekli uygulamaların; yaşamsal bulguları iyileştirmesi, iletişimi kolaylaştırması, hastalara duygularını ifade etme fırsatı vermesi, hastayı bir bütün olarak ve empatik bir şekilde görebilmeyi sağlaması bu gerekliliği desteklemektedir. Bu bağlamda kronik hastalık yönetiminde hemşireler tarafından uygulanan hayvan destekli terapi uygulamalarına ilişkin kanıtların artırılması, elde edilen kanıtlara göre sonuçlarının kronik hastalık yönetim sürecine dahil edilmesi önerilir.

Kaynaklar

- AAll-Animal Assisted Intervention International. "Standards of practice." <https://aai-int.org/>. Erişim: 07.12.2023
- Abate S, Zucconi M, Boxer BA. Impact of canine-assisted ambulation on hospitalized chronic heart failure patients' ambulation outcomes and satisfaction: a pilot study. *Journal of Cardiovascular Nursing*. 2011;26(3):224-30.
- AHA-American Hippotherapy Association. "What is Hippotherapy", 2014. <http://www.americanhippotherapyassociation.org/>. Erişim: 08.12.2023
- Anderson WP, Reid CM, Jennings GL. Pet ownership and risk factors for cardiovascular disease. *Med J Aust*. 1992;157(5):298-301.
- Artz B, Davis DB. Green Care: A Review of the Benefits and Potential of Animal-Assisted Care Farming Globally and in Rural America. *MDPI Open Access Journals of Animals Science and Animals Welfare*. 2017;7(31):1-13.
- AVMA-American Veterinary Medical Association, 2022. www.avma.org. Erişim: 08.12.2023
- Ballarini G. Pet therapy animals in human therapy. Conference Report *Acta Bio Medica*. 2003;74:97-100.
- Banks MR, Willoughby LM, Banks WA. Animal-Assisted Therapy and Loneliness in Nursing Homes: Use of Robotic versus Living Dogs. *Journal of the American Medical Directors Association*. 2008;9(3):173-7.
- Beinotti F, Correia N, Christofolletti G, Borges G. Use of hippotherapy in gait training for hemiparetic post-stroke. *Arq Neuropsiquiatr*. 2010;68(6):908-13.
- Berget B, Ihlebæk C. "Animal- assisted interventions; effects on human mental health-a theoretical framework-2011". www.intechopen.com. Erişim: 10.12.2023
- Beyce İncesazlı S, Özer S, Yıldırım Y. Rehabilitasyon Hemşireliğinde Hayvan Destekli Uygulamalar. *Balikesir Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2016;5(2):88-93.
- Buettner LL, Fitzsimmons S, Barba B. Animal-assisted therapy for clients with dementia. *J Gerontol Nurs*. 2011;37(5):10-4.
- Bulechek GM, Butcher HK, Dochterman JM, Wagner C (2013). *Nursing Interventions Classification (NIC)*. Hemşirelik Girişimleri Sınıflaması (NIC). 6th ed. Çeviren: Erdemir F, Kav S, Akman Yılmaz A. Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul, 1-600.
- Burrows KE, Adams CL, Spiers J. Sentinels of safety: service dogs ensure safety and enhance freedom and well-being for families with autistic children. *Qual Health Res*. 2008;18(12):1642-9.
- Castelli P, Hart LA, Zasloff RL. Companion cats and the social support systems of men with AIDS. *Psychol Rep*. 2001;89(1):177-87.
- Cevizci S, Erginöz E, Baltaş Z. İnsan Sağlığının İyileştirilmesine Yönelik Hayvan Destekli Tedaviler. *TAF Preventive Medicine Bulletin*. 2009a;8(3):263-72.
- Chumley PR. Historical Perspectives of the Human-Animal Bond Within the Department of Defense. *U.S. Army Medical Department Journal*. 2012;18-20.
- Cirulli F, Borgi M, Berry A, Francia N, Alleve E. Animal-Assisted Interventions As Innovative Tools For Mental Health. *Annali Dell'Istituto Superiore Di Sanita*. 2011;47(4):341-8.
- Coakley AB, Mahoney EK. Creating a therapeutic and healing environment with a pet therapy program. *Complementary Therapies in Clinical Practice*. 2009;15(3):141-6.
- Cole KM, Gawlinski A, Steers N, Kotlerman, J. Animal-assisted therapy in patients hospitalized with heart failure. *American Journal of Critical Care*. 2007;16:575-88.
- Delta Society (2009). "What is animal-assisted activities and animal-assisted therapy." <http://www.deltasociety.org/Page.aspx?pid=319>. Erişim: 10.12.2023
- Demirağ H, Hintistan S. Yaşlı Sağlığında Pet Terapi (Hayvan Destekli Tedavi) uygulamalarının literatür eşliğinde incelenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2019;22(3):217-24.
- Edwards NE, Beck AM. Animal-assisted therapy and nutrition in Alzheimer's disease. *Western Journal of Nursing Research*. 2002;24(6):697-712.
- Ernst L. Animal-Assisted Therapy: An Exploration of Its History, Healing Benefits and How Skilled Nursing Facilities Can Set Up Programs. *Annals of Long-Term Care: Clinical Care and Aging*. 2014;22(10):27-32.
- Esteves SW, Stokes T. Social effects of a Dog's Presence on children with disabilities. *Anthrozoos*. 2008;21(1):5-15.
- Gagnon J, Bouchard F, Landry M, Belles-Isles M, Fortier M, Fillion L. Implementing a hospital based animal therapy program for children with cancer: a descriptive study. *Can Oncol Nurs J*. 2004;14(4):217-22.
- Gustafsson C, Svanberg C, Müllersdorf M. Using a Robotic cat in dementia care: A pilot study. *Journal of Gerontological Nursing*. 2015;41(10):46-56.
- Gürbük H. Panel 20-Yeşil (Herbal) Terapinin kullanım alanları ve bu konuda Avrupa'da yapılan çalışmalar. *Psikiyatride Tedavi Yöntemleri Kongre Kitabı. Türkiye Psikiyatri Derneği 19. Anadolu Psikiyatri Günleri, Eskişehir*.
- Harper CM, Dong Y, Thornhill TS, Wright J, Ready J, Brick GW, Dyer G. Can therapy dogs improve pain and satisfaction after total joint arthroplasty? A randomized controlled trial. *Clinical Orthopaedics and Related Research*. 2015;473(1):372-9.
- Hediger K, Thommen S, Wagner C, Gaab J, Hund-Georgiadis M. Effects of animal-assisted therapy on social behaviour in patients with acquired brain injury: a randomised controlled trial. *Scientific Reports*. 2019;9(5831):1-8.
- Holleman K, Holland T, West L, Snyder L. The positive outcomes for patients receiving animal assisted therapy. *The Journal of Heart and Lung Transplantation*. 2016;35:342.
- IAHAIO-International Association of Human-Animal Interaction Organizations. <http://iahaio.org/>. Erişim: 10.12.2023
- İncalı SB, Özer S, Yıldırım Y. Rehabilitasyon hemşireliğinde hayvan destekli uygulamalar. *Balikesir Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2016;5(2):88-93.
- Johnson RA, Meadows RL, Haubner JS, Sevedge K. Animal-assisted activity among patients with cancer: effects on mood, fatigue, self-perceived health, and sense of coherence. *Oncol Nurs Forum*. 2008;35(2):225-32.
- Jøranson N, Pedersen I, Rokstad AMM, Ihlebæk C. Effects on symptoms of agitation and depression in persons with dementia participating in robot-assisted activity: A cluster-randomized controlled trial. *J Am Med Dir Assoc*. 2015;16(10):867-73.
- Karayağız Muslu G, Conk Z. Hayvan destekli uygulamalar ve çocuklarda kullanımı. *DEUHFED*. 2011;4(2):83-8.
- Kårefjård A, Nordgren, L. Effects of dog-assisted intervention on quality of life in nursing home residents with dementia. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*. 2018;26(6):433-40.
- Krause-Parello CA, Kolassa J. Pet therapy: enhancing social and cardiovascular wellness in community dwelling older adults. *Journal of Community Health Nursing*. 2016; 33(1):1-10.
- Kruger KA, Serpell JA. Animal-assisted interventions in mental health: definitions and theoretical foundations. *Handbook on Animal-Assisted Therapy*. Elsevier Academic Press, San Diego, CA, US. 2010;33-48.
- Lasa S, Bocanegra NM, Alcaide R, Arratibel A, Donoso E, Ferriero G. Animal assisted interventions in neurorehabilitation: a review of the most recent literature. *Neurología*. 2015;30(1):1-7.

- Lee C, Kim S, Yong M. Effects of hippotherapy on recovery of gait and balance ability in patients with stroke. *The Society of Physical Therapy Science*. 2014;26:309–11.
- Libin A, Cohen-Mansfield J. Therapeutic robot for nursing home residents with dementia: Preliminary Inquiry. *Am J Alzheimers Dis Other Demen*. 2004;19(2):111-6.
- Lucia DD, Messina BAM. Animal assisted therapy and reducing depression in chronic hemodialysis patients. ANP-Faculty Mentor Long Island University Post Department of Nursing, New York, 2016.
- Macauley BL. Animal-assisted therapy for persons with aphasia: a pilot study. *Journal of Rehabilitation Research & Development*. 2006;43(3):357–366.
- Matuszek S. Animal-facilitated Therapy in various patient populations. *Holistic Nursing Practice*. 2010;24(4):187-203.
- O'Haire ME, McKenzie SJ, McCune S, Slaughter V. Effects of classroom animal-assisted activities on social functioning in children with autism spectrum disorder. *The Journal Of Alternative And Complementary Medicine*. 2014;20(3):162-8.
- Orlandi M, Trangeled K, Mambrini A, Tagliani M, Ferrarini A, Zanetti L, et al. Pet therapy effects on oncological day hospital patients undergoing chemotherapy treatment. *Anticancer Research*. 2007;27(6):4301-3.
- Petersen S, Houston S, Qin H, Tague C, Studley J. The utilization of robotic pets in dementia care. *Journal of Alzheimer's Disease*. 2017;55(2):569-74.
- West B. Effects of animal-assisted therapy on self-perceived and physiological stress. Master's Thesis, Webster University, 2018.
- Yakimicki ML, Edwards NE, Richards E, Beck AM. Animal-assisted intervention and dementia: A systematic review. *Clinical nursing research*. 2019;28(1):9-29